

teket szerezni. 'S e' tekintetben munkái oktatóbbak, mint Menzel, Spizel, Müller Endre és Masson' dolgozásaik. Ámbár a' brandenburgi választó fejedelem Couplet tudós missionariust, Confuc' fordítóját, Berlinbe hívta, a' chinai nyelv 's literatura' terjesztése végett: a' tudomány, tudós segedelmek' hiánya miatt, nem sokat nyert. A' tanulók az írásra fordíták leginkább figyelmöket, és csodákat 's titkokat keresének ott is, hol nincsenek: elfelejtve, hogy a' gondolkodó fej előtt a' szónak csak annyiban van becsé, mennyiben az valamely dolognak vagy eszmének képe; 's pusztá nyelvizsgálás, dolgokra való tekintet nélkül, hasztalan idővesztegetés. Bayer' keleti nyelvtudománya, a' maga korában nevezetes volt, noha Chinai Museuma' chinai czímén is már van hiba. Berlin szinte a' legujabb időkig azon egy hely vala Németországban, hol a' chinai tanulmányokra a' szükséges segedelmek találtattak; 's a' legujabb időben e' tárgyra elszánt két német Berlinben veté meg tudománya' alapját. Hager, jó szándékai mellett sem igen érdemel említést; de annál fényesebb tünemény Klaproth, kit bármely külsővel is e' nemben szerbe állíthat Németország. 'S híre szárnyall, hogy a' bajor király a' chinai literaturának tanítószéket kíván állítani, 's így a' nagy hézag Németországra nézve be leszen töltve.

Nouveau Journal Asiatique Nro 79.

TOLDY FERENCZ.

BENTHAM 'S PHILOSOPHIÁJA.

A' 18d. század' okoskodó tanítmányai, állítmányai, critical munkái, merész tagadásai mélyen hangzának vissza Európában. Vizsgálni, milly befolyások volt Olasz-, Német- és Angolország' legnagyobb embereinek észtehetségére és szellemére, igen érdekes. A' 18d.

század, melyen XIV. Lajos némileg uralkodott, a' nagy király' végnapjait megmérgező lealacsonítások, fájdalmak és sötét szomorúságok közepett születve; szünet nélkül két nyomó rém: XIV. Lajos' pompás parókája 's Maintenon asszony' papos ajtatossága által üldöztetve; két fő eszmét táplált: a' zsarnokság' és a' papok' gyűlöletét; erőszakos és engesztelhetetlen visszahatást gyakorlónak mutatta magát; a' political és vallásbeli tagadás' legvégső határaig ment; vadság és istentagadás mellett buzgólkodott; természeti törvényt és természeti vallást talált. Maga a' komoly elnök és bölcs törvénytudós, Montesquieu, irigyli a' tatár' kóbori függetlenségét; 's Rousseau, a' mély gondolkodó, magasztalja a' vadságot ugyan akkor, midőn a' társas élet' legmesszebb haladott 's legbonyolodottabb kérdéseit fejtegeti. A' 18d. század, szelleméhez 's módszeréhez híven, két eszképet vont ki political elvéből: a' jogot és a' jólétét. Harsányan kívána *jogokat* 's erővel boldog akart lenni: ezen, a' maga nemében egyetlen előkészítésnek befolyása alatt történt, hogy az alkotó, törvényhozó és nemzeti gyűlések, alkotmányos tetteiket az emberi jogok' nyilatkoztatásával kezdék meg. Ez annyi volt, mint képtelenséget állítani 's társaság elleni érzeményeket terjeszteni..... A' jog' e' fogalma, az encyclopaedisták által egész Európában elterjedt; 's elfoglalá a' legnagyobbelméket. Két költőt, a' szabadságot szenvedélyesen szeretőt, 's hogy azt megénekeljék és jótéiteit magasztalják, minden tekintetben méltó férfiút, Schillert Német-, és Alfierit Olaszországban hatalmasan elkapott a' jog' eszméje. Irataik a' fennálló társaság ellen erényes boszorkodást lehelnek; náluk elmellőztetnek a' jó polgár' nagy és fölséges erényei, hogy hatalmas és characteres személyességbe öltöztetett példányokat fessenek ez erkölcsi fölemelkedés' legmagasb. fokáról, melly az embert a' társas kötelektől menekvésre ingerli. Schillert és Alfierit a' 18d. század' legnagyobb művészeit a' protestans philosophia ringatá. A' *jólét*' eszképe sokkal kevesbbé költői, sokkal

kevesbbé nemes valá; nem is voltak Franciaországban más képviselői, mint a' philosophusok' hetes csillagzata közt kevesbbé ragyogó Helvetius és Mirabeau. De e' szó nem lön hasztalanul kivetve a' világba; Anglia, a' kényelmes élet' országa, melly tudja méltatni, mit ér a' jólét, philosophiai elvet alkot belőle; theoriát épít a' haszonról; 's ez általános criterium alá vet minden oktatást, minden mult és jövendő tanítmányt. Azon férfi, ki ez enléket emelte, *Bentham Jeremiás*.

Soha ember nem haladt célja felé nagyobb ragaszkodással; soha ember nem ügyelt kevesebbet historiára, törvényhozásra, 's mindenre mi megelőzte, vagy körülvette. Bentham egészen elmerül theoretikai munkájában: ő a' haszon' elvét az emberi munkásság' minden ágára alkalmazza. Új nevet teremt az erkölcstudománynak (*το δεον λογος*) nevezvén azt, azaz, az illő ismeretének *). Bentham' theoriáit gondosan kell vizsgálni 's megfontolni. Naponként inkább terjednek ezek Angliában 's Belgiumban. Egy igen nevezetes tár (*the Westminster Review*) van a' haszonhajtó tanítmányok' terjesztésére szentelve. Számosak a' benthamisták az alsó házban is; és pártjok minden nap növekedik. A' whigekhez szorosan csatlakoznak; Anglia' jövendője kezök között van. Érdemes tehát és igen nagy fontosságú dolog nyomozni ezen, annyira hathatós, es annyira elterjedt tanítmányt azon munkában, mellyben ha nem legtökéletesebben, legalább legérthetőbben foglaltatik.

Hogyan jutott Bentham a' haszon' elvére? Ezt dr. Bowring egy az első kötethez ragasztott függelékben

*) *Deontology, or the science of morality* stb. Deontologia, vagy erkölcstudomány, mellyben a' kötelesség' és ön-érdek', a' rény' és boldogság', okosság' és jóakarat' összhangzása 's megegyezése fejtegettetik és példáztatik *Bentham Jeremiás* által. Szerkeztette 's kiadta *Bowring János* **). London, 1834. 2 köt. 8ad rétbén.

**) Ugyan az, ki a' magyar költészetet ismerteté meg nemzetével. A' szerk.

fejtegeti. Ezen elvről legelőször Horácz teszen említést harmadik satyrájában: *Ipsa utilitas iusti prope mater et aequi*; tisztelet az epicurusi' költész' előlátásának. Phaadrusnál ismét feltaláltatik: *Nisi utile est quod feceris, stulta est gloria*. De mind ezek csak költészek' történetes előérzetei.

Phaadrustól Hume Dávidig 1742 kell ugranunk, hogy a' haszon' elvét ismét feltaláljuk. Ennek munkája némi fontosságot kezdett nyerni. 1749b. Hartley az „emberről“ irt munkájában megmutatja, hogy a' jólét azon elemekből áll, mellyeket különféle gyönyörök nyújtanak. Ő jegyzékét irta a' gyönyöröknek 's párhuzamos jegyzékét a' sanyaroknak; de e' véleményt nem foglalta tudományos szerkezetbe. 1758 Helvetius kibocsátá *de l'Esprit* című könyvét, mellyben az érdek' és vélemény' befolyását emeli ki 's a' véleményt az érdeknek egészen alája veti. 1768 dr. Priestley a' kormányról szóló értekezésében a' legnagyobb szám' legnagyobb jólétét tűzi ki minden igazságos és bölcs kormány' egyedüli céljául. E' tételt olvasva, fedezte föl Bentham hivatását 's hirtelen nem ismert felvilágosodást nyert. Módja, mellyel e' történetet elbeszéli, igen eredeti. Bentham' első munkája 1776ból való; ez Blackstone', az angol alkotmányos rendszerben idő' folytatásban összehalmozódott ellenmondások' tántoríthatlan apologistája' magyarázatának czáfolata. A' „kormányról szóló töredék“ igen nagy lármát csinált megjelentekor. 1789b. kiadta „az erkölcs' és törvényhozás' elveibe bevezetés“ című munkáját, mellyben szorosán osztályozta a' gyönyöröket és sanyarokat, mindegyiket meghatározva 's indító okaikat meghányva. 1810ben tette közzé Chrestomathiáját. E' munka' fő tárgya a' művészségek' és tudományok' külön ágazatinak egybecsoportozása 's annak, mikép vezetnek ezek jólétre, megmutatása volt. 1817b. tűnt fel „Cselekedeteink' rugóinak képe“ mellyben a' sanyarok és gyönyörök, vonzalmak vagy indító okok, kívánságok és érdekek közti kölcsönös viszonyokat egybehasonlítja és vizsgálja.

1822b. „*Codification proposal*“ című munkájában állítja ama' tételt: „a' legnagyobb számnak lehető legnagyobb boldogsága“ 's e' célznak a' kormány' minden tettét alárendeli. Nem folytatjuk tovább Bentham' munkáinak nevezgetését, ezeknek száma roppant *). Jelenleg a' *Deontologia*' nyomán kívánjuk rendszerét a' magyar olvasóval megismertetni.

Bentham' kitűzött célja a' *jólétnek legmagasb fokára emelése*. Erre vezető módnak hirdeti az érdek' és kötelesség' belső egyesülését; próbakő gyanánt a' hasznot veszi fel 's szemlélődve halad. A' jólét arányban áll az éldelt gyönyörök' és az elkerült sanyarok' mennyiségével. Az erény az érdek' és kötelesség' összeegyeztetésében alapul. Minden törvénynek, melly a' kormányzottak' jólétét tárgyazza, oda kell irányzani, hogy ezek érdeket találjanak annak cselekvésében, mit amaz kötelességökké tesz. Józan moral szerint az ember' kötelessége soha nem állhat *annak* cselekvésében, mit érdeke tilt. A' moral arra tanítja, hogy érdekelt és kötelességeit helyesen becsülje, 's ezeket vizsgálva tapasztalni fogja, hogy egymásba vágnak; — hogy az érdek a' kötelességnek feláldoztassék, valamint nem eszközölhető, úgy nem is nagyon ohajtandó: felvilágosodott erkölctanítónak feladása azt megmutatni, hogy minden erkölctelen cselekedet a' személyes érdek' hibás számolása 's hogy a' vétkes ember hibásan veszi latra a' gyönyöröket és sanyarokat. Mellyek leghathatós eszközök felebarátink' jólétének munkálására? azon tulajdonságok' gyakorlása, mellyek' egyesülete a' rényt teszi. A' rény két ágra oszlik: okosságra és munkálkodó jóakaratra. Ez utóbbi vagy tevőleges, vagy tagadó. Tárgya a' gyönyörök' szaporítása, vagy a' sanyarok' kevesítése. A' munkálkodó jóakarat gyakorlás által öregbül. Mi a' jólét? gyönyörök' bírása sanyar nélkül. Rény az, mi a' gyönyört

*) Egy részét 1. a' 'Tudománytár' IVdik köt. 266 és 267dik lapjain.

leginkább öregbíti 's a' sanyarokat leginkább kevesíti. Vének ellenben, mi a' jólétet kevesíti 's boldogtalanságot okoz. Természetünknek első törvénye, hogy tulajdon jólétünket kívánjuk. Az okosság' és munkálkodó jóakarat' egyesült szavai hallatják magokat bennünk, mikor azt mondják: „Munkáld mások' jólétét, saját jólétedet mások' jólétében keresd.“ Azon eszköz, mellyel e' foganat szerezhető, Bentham szerint abban áll, hogy a' társi rugónak a' személyes rugó minden befolyásai megadassanak. Itt három fontos kérdés fordul elő: 1) mi a' köz jólét? 2) A' közvélemény egyezik-e az érdekekkel, vagy a' köz jóléttel? 3) Gyakorlati alkalmazásra nézve mily bánásmódot kell követnünk minden előforduló esetben?

A' moralnak, vallásnak, politicának nem lehet más, mint egy, 's ugyan azon célja: a' jólét. A' deontologista' főladása ott kezdődik, hol a' status' emberé megszűnik. — A' jólét mind egyes személynek, mind társaságnak vég céljául levén kitűzve, meg kell határozni az elemeket, mellyekből áll. Mi a' gyönyör? mi a' baj? Bentham szerint senki nem ismerheti el másnak azon jogát, hogy rá nézve határozza el, mi a' gyönyör, 's abból számára megkívántató mennyiséget szabjon ki. Innen szükséges következtetés, hogy e' részben az ítélet és cselekvést minden érett koru 's ép elméjü embernek szabad tetszésére kell hagyni, 's hogy balgatagság és képtelenség, viseletét azzal, mit érdekének tekint, ellenkező értelemben igazgatni akarni. Tehát vég célja minden egyes embernek: jólétet szerezni; a' jólét a' gyönyörök' egyesületében áll; gyönyör az, mi az érdekekkel egyezik. Mindenki birája lévén tulajdon gyönyörének, a' deontologista' főladása oda megy ki, hogy világítsa fel az egyes ember' ítéletét. Itt Bentham haragra lobban a' kevélység, tudatlanság stb ellen, mellyek a' kötelesség szót bűvös szer gyanánt használják, hogy a' családtságnak tekintet-szint adhassanak; szerinte e' szó a' moral' szókönyvéből számüzendő volna. Boszankodása nem ismer határt, midőn a' philoso-

phusoknak a' legfőbb jó körüli véleményeit vizsgálja, „míg Xenophon történeteket irt, 's Euclides geometriát teremte, Socrates és Plato azon ürügy alatt, hogy bölcseséget és erkölcsöt tanítanak, képtelenségeket vitattak.“ Tovább megy 's megczáfolja a' philosophusok' tanítmányait, és az oxfordi *compendiumot*. Mindenek fölött a' czáfolatokban tűnik ki Bentham' fenntebbsége. Dialecticája ellenállhatlan hatalmu, hideg, szabatos, tudós dicset megvető észszel, saját elve' erejével lefegyverzi a' képzelődés' és álmodó optimisták' előküzdőit. Meg is kell vallani, hogy Bentham a' hajdankori philosophusoknál csak az alkalmasint ingadozólag felállított tételeket ostromolja, 's a' rendszerek' belsejébe nem igen ereszkedik; historiát tanulni sem ideje sem kedve; megveti, mert nem tudja. Kövessük őt a' gyönyörök' és bajok' megnevezésében és lássuk, miként magyarázza ezek' viszonyait a' jóhoz és roszhoz.

Első tekintettel minden gyönyör jó, és keresendő; szinte úgy minden baj rossz, és kerülendő. Minden cselekedet jó, melly gyönyört szerez, következményeit nem tekintve. Minden cselekedet, melly bajos következmény nélkül szerez gyönyört, tiszta nyereség a' boldogságra nézve. Minden cselekedet, mellynek kellemetlen következései kevesebbek mint a' kellemesek, jó annyiban, mennyiben ezekből a' jólét' részére nagyobb nyereség háramlik. Azon állítás' igazolására, hogy valami cselekedet rossz, nem csak azt kell megmutatni tudni az állítónak, hogy abból rossz következik, hanem azt is hogy a' belőle származandó rosznak sumája a' jóét fölülhaladja.

Törvényhozás mindenütt haszontalan, csak a' gyönyörök' és bajok', viszonyiban nem.

A' bajok' és gyönyörök' értékét belhatások, tartóságok, bizonyosságok, közelségek és terjedések szerint lehet megbecsülni. A' deontologista' földadása ezeket latra vetni, 's a' foganathoz képest az ösvényt, mellyen járni kell, kijelelni.

Itt Bentham jegyzékét adja a' gyönyöröknék és bajoknak: 1) érzés', hallás', izlés' gyönyörei és bajai; mint ezek egészséges vagy beteg állapotból származnak; unalom' sanyarai. 2) gazdagság' gyönyörei, legyen keresmény vagy birtok, mellyeknek megfelelő sanyarait az elvesztés' sanyarai teszik. 3) elmésség' gyönyörei, oktalanság' sanyarai. 4) barátság' gyönyörei, ellenségeskedés' sanyarai. 5) jó hír - név' gyönyörei, rossz hír - név' sanyarai. 6) hatalomgyakorlás szülte gyönyörök. 7) jámborság' gyönyörei. 8) sympathia' vagy jóakarát' gyönyörei és sanyarai. 9) azok, mellyeket rossz akarat — 10) emlékezet — 11.) képzelődés — 12) várakozás 's az eszmék' összetársasulása, szülnek. E' gyönyörök és bajok, amazoknak megszerzése, ezeknek eltávoztatása levén azon egyedüli indító okok, mellyek az embert tetteiben vezetik, a' moralista' föladása kimondani az emberi cselekedetek' célirányosságának vagy céliránytalanságának bélyegét. Bentham azt állítja, hogy a' vallásos gyakorlatok 's számos más tanítmány' botlásai csupán a' haszon' elvének hibás alkalmazásából származnak; egy uttal megczáfolja Shatesbury lordot, Beattiet, Pricet.

A' cselekvés' célja jólét lévén, nincs fontosabb, mint az annak elérésére vezető leghathatósbb eszközöket felkeresni: ezen eszközök azon ösztönökben mutatkoznak, mellyek viseletünkre munkálkodnak, 's ezeket méltólag sanctióknak nevezhetjük. A' sanctiók, természetök' vagy források' arányához képest alakulnak. Természetöknél fogva vagy büntetők a' gyönyörök' elvesztése által, vagy jutalmazók a' bajoktól kimélés által. Feloszlanak physicaiakra, társiakra, erkölcsiekre, politicaiakra, és vallásbeliekre. Bentham mind-egyiknek characterét 's az emberi cselekedetekre befolyásokat leírja. Ez igen fennlengő szemlélődések' cikelye egy kis drámával végződik, melly a' különféle sanctiókat egybeállítja 's színpadra lépteti. Bentham előszámolja az erkölcstelenség' okait is: hamis elvek erkölcsitanításban, hibás alkalmazás vallásban, szemé-

lyes érdeknek társasági érdek fölött adott elsőség, 's végre kisebb de jelen gyönyörnek, nagyobb de távol gyönyör felett adott elsőség. A' morálnak e' hamis elvei ascetismus és sentimentalismus, mellyeknek egyike embergyűlöléssel, másika tehetlenséggel végződik. 2) A' vallás' hibás alkalmazása észrevehető, valahányszor a' sanctiók bizonyos gyönyörök' summájára, vagy bajok' következményeire alkalmaztatnak. 3) Bölcs törvényhozásnak arra kell törekedni, hogy a' személyes és társas érdeket egybeolvassza. 4) Az erkölccstelenség' negyedik oka hiányos nevelésből származik. A' vétek nem egyéb, mint lehetőségek' hamis számolása, gyönyörök' és bajok' hibás becsülése. Rény ezeknek helyes becsülése. Valamelly cselekedet tehát csak annyiban nevezhető erényesnek vagy vétkesnek, mennyiben szerencsét vagy szerencsétlenséget szül; rény és vétek hasztalan minőségek arra, hogy a' gyönyör' vagy sanyar' születésére gyakorlott befolyásoknál fogva becsültesse; ezek költött lények, mellyekről csak azért szokás úgy szólni mint létező dolgokról, hogy a' nyelv érthető legyen; 's mély vizsgálódás után átlátja az ember, hogy, miként állítók, a' rény és vétek nem egyéb, mint észképei azon két tulajdonságnak, az okosságnak t. i. és munkálkodó jóakaratnak, 's ezek' ellenkezőinek 's különféle módosításainak, mellyek először bennünket érdekelnek, azután a' társaságot.

A' törekedés, tagadhatatlanul, a' rénynek egyik szükséges feltétele; midőn okosságról van szó, ezen törekedésnek széke az értelemben van. A' munkálkodó jóakaratra nézve pedig főleg az akaratban és hajlandóságban.

Az okosság személyesre és személykívüli-re oszlik. A' személyes okosságból, mint első erényből, második rendű erény gyanánt származik a' mértékletesség és maga - megtartóztatás: a' személykívüli okosság inkább erkölcsi és politikai sanctióhoz tartozik. A' deontologista' feladása most oda megy ki, hogy világítsa fel 's mutassa meg, minő befolyások van az emberek'

viseletére a' cselekedetek' ezen rugóinak, mellyek noha magokban erő nélkül valók és szemlélődéshez csatolva, mindenki' értelmi tehetségének részét teszik, 's hogy jelelje ki a' cselekvésnek és cselekvés' elhagyásának bizonyos következményeit, mellyek előttünk fel nem tűntek volna.

A' jóakarát vagy *munkálkodó*, midőn másoknak gyönyört okoz, vagy *tagadó*, midőn kerüli a' másoknak sanyart okozást. A' munkálkodó jóakarát végbe vitte cselekedetek' criteriumának, lehetőleg legnagyobb jónak, mindenséges jólétnek kell lenni; a' tagadó jóakarathoz tárgya, hogy a' szót vagy cselekedetet, melly másoknak keservet okozna, visszatartóztassa, 's ha lehet, még a' cselekvés' vagy szó' teremtésének vagy felébresztésének gondolatát is megváltoztassa.

Ez ellenséges gondolatok származnak 1) személyes érdekből, 2) semmivel nem gondolásból, 3) gőgből, 4) rosszakaratból, antipathiából.

E' meghatározások' 's az emberi cselekedetek' rugóinak és kutféjeinek kijelelése után, Bentham az erényeket és vétkeket veszi vizsgálatra, rendszerébe csak a' belsőleg hasznos két rényt, az okosságot és a' munkálkodó jóakaratot kényszeríti, mellyeknek két vétek felel meg, öktalanság és gonoszság; továbbá Aristoteles' négy fő rényét, a' bátorságot, igazságszeretetet, mértékletességet; a' rény' kérdését ez utolsó esetben az érzéki örömek' magunkra és másokra befolyásának kell elhatározni. Igazságszeretet a' haszonrendszerben csak a' jóakarát' módosítása. Megvizsgálja továbbá a' barátságot, kevélységet és hiúságot; a' hiúság legközelebb van a' jótékonyasághoz, kevélység a' személyes érzethez és rosszakarathoz. Irigység és féltékenység sem erények sem vétkek, hanem sanyarok. Ezután vizsgálat alá veszi Bentham a' rényeknek Hume által felállított jegyzékét; megmutatja neki, hogy magát igen gyakran legfőbb bírónak tette, a' nélkül, hogy a' haszon' elvét tekintetbe vette volna. E' föltétlenül criteriumhoz ragaszkodásánál fogva van az is, hogy a' gaz-

dagság' megvetését, tárgy nélküli munkásságot, figyelmet, vállalkozó tehetséget, gyorsaságot nem akarja rényeknek ismerni.

Ezután a' szenvedélyekre megyen át a' deontologista; a' szenvedély hathatós megindulás, a' megindulás mulékony szenvedély. A' szenvedélyek' természetét nem lehet felfogni, hanem ha azoknak gyönyörökre és keservekre osztása által. Minő elveknek kell ezeket kormányozni, e' részben a' rények' és vétkek' jegyzékét kell megtekinteni. Bentham megmutatja e' tételeknek különféle szenvedélyekre alkalmazását; az ok, mellynek tulajdonítja, hogy az észnek a' szenvedélyekre csekély befolyása van, fölségesnek látszik; ez 1) tetszőleges behatás' hiánya a' távol gyönyörnél, mellyet okosság ígér; 2) élénkség' hiánya a' gyönyör' képzeténél.

A' szenvedélyeknek gyönyörökkel és keservekkel viszonyaikban megvizsgálása után, az értelmi tehetségeknek 's ezek' rény és vétkek elleni viszonyaiknak vizsgálata következik.

Igy végzi Bentham első könyvét. Mi következik mind azokból miket mondánk? Két elv' kifejtése: 1) a' jólét' legfőbb fokra emelésének, vagy a' jó' elárasztásának elve; 2) a' meg nem csalásnak vagy a' rossz' megelőzésének elve; e' két kútforrásból ered az egész erkölcsiség. A' második kötetben a' gyakorló rész foglaltatik. Ezzel nem foglalkozunk; legyen elég, hogy az elveket előadtuk; 's néhány szóval ismételjük az egészet: Az emberi cselekedeteket elhatározó okok sanctióknak neveztetnek; sanctio pathologica, melly physicaira és psychologiaira oszlik; erkölcsi vagy sympathiai sanctio, melly az embernek házi vagy társas viszonyai-
ból ered; sanctio politica, mellyben a' törvényi és kormányzási sanctio foglaltatik; erkölcsi vagy népszerű sanctio, a' közvélemény' kifejezése; vallási sanctio. Az embernek minden cselekedetei vagy magára vagy másra vitetnek, 's személyesekre vagy személyen kívüliekre oszlanak. Első esetben vagy okosak vagy oktalanok;

másodikban jó - vagy *kártékonyak*. A' személyes rény *okosságból*; a' társas rény *jóakaratból* származik. Minden rény nem egyéb, mint okosság' és jóakarat' módosítása. Minden rénynek alapja személyes *jólét*: a' jólét gyönyör' birása, sanyar nélkül.

Ezek Bentham' tanitmányának talpkövei. Bizonyára a' híres szerzőnek épen nem volt célja önszeretetet szabályokba foglalni; azt munkája' folytában minden lépten kárhooztatja. De nem lehet méltán nem félnünk, ha megfontoljuk, mennyi gond, vigyázat és értelem kívántatik, hogy abból társaság-elleni következtetések ne huzassanak. „Ha erkölcsi theoriám valamit ér — így kiált fel Bentham — ezen becs, egyszerűségében, világosságában és általános alkalmazhatóságában fog feltaláltatni.“ Benthamet csalódás és lelke' tisztaságának varázsa vakította el. Nem; semmi sem kevésbbé egyszerű, kevésbbé alkalmazható, mint az ő philosophiája; ha az a' nép közt elterjedne, 's a' kevésbbé felvilágosodott elméktől elfogadtatnék, legirtóztatóbb anarchiát szülne. Bentham' munkája jeles volt azon értelemben, hogy ellensúlyt tett a' mysticismusnak és elvont metaphysicának; de isten és nemzeti szellemünk őrizzen az *utilitarianismustól*!

France littér. 1834. 5.

JAKAB ISTVÁN,
m. tud. társ. 1. tag.

AZ EUROPÁI JÁTÉKSZÍN 'S A' JELENKORI DRAMA.

(Angol író után).

A' 'népek' életének ítéletünk szerint csupán egy korszaka van, melly a' dramának kedvező. Ez az, midőn a' nemzeti lélek ki kezd keledni pólyáiból, fejedezik, erősbödik, növekedik 's létezőjainak tudatára jut. Mig a' polgári társaságot physical szűkölködések nyomják, sokkal anyagibb élete, hogysen mulatta-